

Sözleşmeler “Onay Kanunu” ile Yürürlüğe Girmez, Bağlayıcılık Kazanmaz!

Yargıtay

21. Hukuk Dairesi Kararı¹

Karar İncelemesi

Mesut GÜLMEZ*

T.C
YARGITAY
21. HUKUK DAİRESİ

İlgili Kanun / Madde
506 T.SSK/32
ILO 102 S.SÖZ/10

Esas No. 2010/10507
Karar No. 2012/5567
Tarihi: 09.04.2012

- TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERE İLİŞKİN ULUSLARARASI SÖZLEŞME HÜKÜMLERİNİN UYGULANMASI
- HASTALIK SİGORTASININ KAPSAMI
- PROTEZ BEDELİNİN TESPİTİ

Özeti: 506 Sayılı Yasa'nın hastalık sigortasına ilişkin 32. ve devamı maddelerinde yer alan “işgöremezliği giderme” kavramı yanında uyumsuzluğun çözümünde kanunun 34. maddesinde yer alan “iyileştirme” kavramının da incelenmesi gerekmektedir. T.C. Anayasanın 90. maddesi uyarınca usulüne göre yürürlüğe konulmuş anlaşmalar kanun hükmündedir.

¹ Esas No: 2010/10507, Karar No: 2012/5567, Karar Tarihi: 09.04.2012.

* Prof. Dr.

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla, kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır. Bu bağlamda onay kanunu ile yürürlüğe giren Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Hakkında 102 Nolu ILO Sözleşmesinin 10/3. maddesinde; yapılacak yardımların, korunan kimsenin sağlığını korumaya, çalışma gücünü iadeye ve şahsi ihtiyaçlarını karşılayabilme kabiliyetini artırmaya matuf olduğu açıklanmıştır.

506 sayılı Yasa'nın hastalık sigortası kolundan sağlanacak sağlık yardımlarının kapsamı başlıklı 33. maddesinin son fıkrasında da bu madde gereğince yapılacak sağlık yardımlarının; sigortalının sağlığını koruma, çalışma gücünü yeniden kazandırma ve kendi ihtiyaçlarını görme kabiliyetini artırma amacını güdeceği açıkça belirtilmiş, bir anlamda, onaylanması nedeniyle bağlayıcı hale gelen 102 Numaralı ILO Sözleşmesinin 10/3. maddesi hükmü tekrarlanmıştır.

Her iki yasal düzenlemenin açıkça gösterdiği gibi, sigortalıya “*Ayakta Dik Pozisyonlandırma Cihazı (Motorlu Kalkış)*” ve “*Yumuşak ve Tek Basamak Portatif Merdiven Çıkma Cihazı*” temini yönünden; aranacak temel unsur; iyileşmesine yardımcı olması unsurudur. İyileşmeye yardımcı olma kavramının ise, açık yasal düzenlemeler uyarınca; sağlığı koruma, çalışma gücünü yeniden kazandırma ve kendi ihtiyaçlarını görme kabiliyetini artırma olarak kabulü zorunludur, aksinin kabulü halinde iyileşme kavramına ilk günkü sağlığına kavuşma anlamının verilmesi halinde, ortez ve protez kullanımının hiçbir zaman mümkün olamayacağı hususu da açıktır.

DAVA: Davacı, ithal edilen cihazın fatura bedeli olan döviz satışkuru üzerinden TL karşılığınının dava tarihinden itibaren 3095 sayılı Kanununun 4/A maddesi uyarınca devlet bankalarının EURO para birimi ile açılan bir yıl vadeli mevduat hesabına ödediği en yüksek faiz oranı üzerinden işletilecek faizi ile birlikte ödenmesine, katkı payının müvekkile yapılacak ödemedan kesilmesine karar verilmesini istemiştir.

Mahkeme ilamında belirttiği şekilde, isteğin kabulüne karar vermiştir.

Hükmün davalı vekili tarafından temyiz edilmesi üzerine temyiz isteğinin

süresinde olduğu anlaşıldıktan ve Tetkik Hakimi Nagehan Kaleli tarafından düzenlenen raporla dosyadaki kağıtlar okunduktan sonra işin gereği düşünüldü ve aşağıdaki karar tesbit edildi.

1-Dosyadaki yazılara, kararın dayandığı delillerle, kanuni gerektirici nedenlere göre davalı Kurumun aşağıdaki bendin kapsamı dışında kalan temyiz itirazlarının reddine,

2-Dava, TC Sağlık Bakanlığı Manavgat Devlet Hastanesi'nin 19.09.2006 günlü Sağlık Kurulu Raporu ile paraleji teşhisi konulan ve “Alt ve üst ekstremitte aktif, pasif ve asistif, aktif ve simetri çalışma modlu, spasm giderme fonksiyonlu hareket terapisi cihazı” kullanması gerektiği yönünde görüş bildirilen davacının, bu cihazları satın almak için ödediği 5.140 Euro'nun fiili ödeme tarihinde geçerli olan döviz satış kuru üzerinden Türk Lirası karşılığının dava tarihinden itibaren 3095 sayılı Yasanın 4/A maddesi uyarınca Devlet Bankalarınca Euro için açılmış bir yıl vadeli mevduat hesabına ödediği en yüksek faiz oranı üzerinden işletilecek faizi ile birlikte davalı Kurumdan tahsili, katkı payının davacıya yapılacak ödemeden kesilmesi istemine ilişkindir.

Mahkemece, davanın kabulü ile 4.572,87 Euro' nun dava tarihinden itibaren işleyecek davalı tarafından davacıya fiili ödeme yapılacak güne ilişkin döviz satış kuru üzerinden TL karşılığının devlet bankalarınca Euro para birimi ile açılmış bir yıl vadeli hesaba ödediği yasal faiz ile birlikte davalıdan tahsil edilerek davacıya ödenmesine karar verilmiştir.

Davanın yasal dayanağını oluşturan 506 sayılı Yasa'nın 32. maddesinde sigortalıya protez, araç ve gereçlerinin standartlara uygun olarak sağlanması, takılması, onarılması ve yenilenmesinin sağlık yardımı olarak verileceği, sigortalılara verilecek protez, araç ve gereçlerin bedellerinin %20'sinin kendilerince ödeneceği, ancak, sigortalıdan alınacak katkı miktarının ödeme tarihindeki 25.08.1971 tarihli ve 1475 sayılı İş Kanunu'nun 33. maddesine göre sanayi kesiminde çalışan onaltı yaşından büyük işçiler için uygulanan aylık asgari ücretin bir buçuk katından fazla olamayacağı, **34. maddesinde Kurum'un sigortalının iyileşmesine yarayacak, yahut işgöremezliğini az çok gidermesi için gerekli görülecek** protez, araç ve gereçlerini sağlamak, onarmak ve tespit edilen süre ve şartlarda yenilemekle yükümlü olduğu bildirilmiştir.

506 Sayılı Yasa'nın hastalık sigortasına ilişkin 32. ve devamı maddelerinde yer alan “işgöremezliği giderme” kavramı yanında uyumsuzluğun çözümünde kanunun 34. maddesinde yer alan “iyileştirme” kavramının da incelenmesi gerekmektedir. **T.C. Anayasanın 90. maddesi uyarınca usulüne göre yürürlüğe konulmuş anlaşmalar kanun hükmündedir. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla, kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır. Bu bağlamda onay kanunu ile yürürlüğe giren Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Hakkında 102 Nolu ILO Sözleşmesinin 10/3. maddesinde;**

yapılacak yardımların, korunan kimsenin sağlığını korumaya, çalışma gücünü iadeye ve şahsi ihtiyaçlarını karşılayabilme kabiliyetini artırmaya matuf olduğu açıklanmıştır.

506 sayılı Yasa'nın hastalık sigortası kolundan sağlanacak sağlık yardımlarının kapsamı başlıklı **33. maddesinin son fıkrasında da bu madde gereğince yapılacak sağlık yardımlarının; sigortalının sağlığını koruma, çalışma gücünü yeniden kazandırma ve kendi ihtiyaçlarını görme kabiliyetini artırma amacını güdeceği açıkça belirtilmiş, bir anlamda, onaylanması nedeniyle bağlayıcı hale gelen 102 Numaralı ILO Sözleşmesinin 10/3. maddesi hükmü tekrarlanmıştır.**

Her iki yasal düzenlemenin açıkça gösterdiği gibi, sigortalıya “ “Ayakta Dik Pozisyonlandırma Cihazı (Motorlu Kalkış)” ve “Yumuşak ve Tek Basamak Portatif Merdiven Çıkma Cihazı” temini yönünden; aranacak temel unsur; iyileşmesine yardımcı olması unsurudur. **İyileşmeye yardımcı olma kavramının** ise, açık yasal düzenlemeler uyarınca; sağlığı koruma, çalışma gücünü yeniden kazandırma ve kendi ihtiyaçlarını görme kabiliyetini artırma olarak kabulü zorunludur, aksinin kabulü halinde iyileşme kavramına ilk günkü sağlığına kavuşma anlamının verilmesi halinde, ortez ve protez kullanımının hiçbir zaman mümkün olamayacağı hususu da açıktır.

Yargılama sırasında yürürlüğe giren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar Ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 63. maddesinde de yapılan açıklamalar doğrultusunda düzenleme bulunmaktadır. Buna göre; iş kazası ile meslek hastalığı, hastalık ve analık sonucu tıbben gerekli görülen sağlık hizmetlerinin karşılanması, temini amacıyla Kurumca finansmanı sağlanacak sağlık hizmetleri içinde (f) bendinde ortez ve proteze yer verilirken, temini için sadece; “sağlanacak sağlık hizmetleriyle ilgili teşhis ve tedaviler için gerekli olabilme” ifadesi kullanılmıştır.

Kurumun teminle yükümlü olduğu yürürlükteki mevzuat hükümlerine uygun fiyatlı “Ayakta Dik Pozisyonlandırma Cihazı (Motorlu Kalkış)” ile “Yumuşak ve Tek Basamak Portatif Merdiven Çıkma Cihazına” hak kazanılması için gerekli olan “iyileştirme” unsurunun, diğer bir anlatımla sağlığı koruma, çalışma gücünü yeniden kazandırma ve kendi ihtiyaçlarını görme kabiliyetini artırma hususlarının; cihazı kullanacak kişi yönünden, üniversite veya eğitim araştırma hastanelerinin fiziksel tıp ve rehabilitasyon kliniklerinde yatırılarak uygulama ve eğitiminin yapılması, sonrasında nöroloji, ortopedi ve fiziksel tıp ve rehabilitasyon uzmanlarının da içinde yer aldığı sağlık kurulu raporu ile gerekliliğinin belirlenmiş olması gereklidir.” (Yargıtay HGK, 04.03.2009, 2009/10-34 E., 2009/104 K.)

Dosyadaki kayıt ve belgelerden, 1982 doğumlu olan davacının 2003 yılında geçirdiği trafik kazasından sonra çalışmadığı ve başkasının bakımına muhtaç olduğu, TC Sağlık Bakanlığı Manavgat Devlet Hastanesi'nin 19.09.2006 günlü Sağlık Kurulu Raporu ile parapleji teşhisi konulduğu ve “Alt ve üst ekstremitelerde aktif, pasif ve asistif, aktif ve simetri çalışma modlu, spasm giderme fonksiyonlu hareket terapisi cihazı “ kullanması gerektiği yönünde görüş bildirilmesi üzerine davacının

28.05.2007 tarihinde Kuruma başvurarak bu cihazların satın alınmasını talep ettiği ancak 3 ay herhangi bir cevap verilmemesi üzerine davacının 20.08.2007 tarihli ve A-031343 numaralı fatura ile toplam 5.140,80 Euro ödeyerek cihazı satın aldığı, Akdeniz Üniversitesi Hastanesi'nin 24.06.2009 tarihli Durum Bildirir Heyet Raporu'nda ise; hastanın aktif, pasif, aktifasassitif ve simetri çalışma metodlu spazmı giderme fonksiyonlu hareket terapisi cihazı kullanmasının tıbben ve fennen hastanın vücut sistemlerinin (dolaşım ve eklem açıklığının korunması gibi) sağlıklı çalışmasına, hastanın sağlığının korunmasına katkısı olmakla beraber çalışma gücünü yeniden kazanmasına ve kendi ihtiyaçlarını görme kabiliyetini artırmasına katkısı bulunmayacağına bildirildiği anlaşılmaktadır.

Somut olayda, sigortalının üniversite veya eğitim araştırma hastanelerinin fiziksel tıp ve rehabilitasyon kliniklerinde yatırılmak suretiyle “Ayakta Dik Pozisyonlandırma Cihazı (Motorlu Kalkış)” ve “Yumuşak ve Tek Basamak Portatif Merdiven Çıkma Cihazı” uygulama ve eğitimi yaptırılıp bu cihazı kullanıp kullanmayacağını belirleyen bir rapor alınmaması, bu cihazların yurtdışındaki fiyatları ile ülkemizdeki satış fiyatları arasında fahiş fark ve bu cihazlar ile aynı özelliklere sahip ancak daha düşük fiyatta cihaz olup olmadığının araştırılmaması usul ve yasaya aykırı olup bozma nedenidir.

Öte yandan her ne kadar davalı SGK Başkanlığınca bu cihazların Kurumun Sağlık Uygulama Tebliğinde bedeli ödenecek cihazlar arasında fiyatının bulunmadığı bildirilmiş ise de davalı Kurum ile protokollü firmaların protokolü dahilinde olmayan veya Kurumla protokolü olmayan firmalardan temin edilen cihazların Kurum tarafından karşılanabilecek değerinin tespiti konusundaki yöntem gereğince, Sağlık Bakanlığının konuya ilişkin görüşü de alınmak suretiyle rayiç belirlenmesi gereği gözetilmeksizin yalnızca Ticaret Odası görüşü ile sonuca varılmış olması, hüküm altına alınan alacağa 3095 sayılı Yasa'nın 2.maddesine göre yasal faiz yerine 4/a maddesine göre kamu bankalarının Euro cinsi para birimi ile açılmış bir yıl vadeli mevduat hesabına ödenen en yüksek mevduat faizi yürütülmesi usul ve yasaya aykırı olup bozma nedenidir.

Yapılacak iş; hastanın üniversite veya eğitim araştırma hastanelerinin fiziksel tıp ve rehabilitasyon kliniklerine yatırılarak uygulama ve eğitiminin yapılması sonrasında ortopedi, travmatoloji, fiziksel tıp ve rehabilitasyon, erişkin nörolojisi uzmanlarının da içinde yer aldığı sağlık kurulu raporu alınıp hastanın özür, eğitim ve sosyo-ekonomik durumuna göre “Ayakta Dik Pozisyonlandırma Cihazı (Motorlu Kalkış)” ve “Yumuşak ve Tek Basamak Portatif Merdiven Çıkma Cihazını” kullanıp kullanamayacağı, bu cihazlara mutlak surette ihtiyacı olup olmadığı, aynı özelliklere sahip olmamakla birlikte benzer akülü araçlar ile aralarındaki tıbbi farkı, hastanın fiziksel durumu, zeka düzeyi, yaşı ve yaşadığı mekan ile psikolojik koşulları da değerlendirilerek bilimsel dayanaklarıyla ortaya konulmak, konunun uzmanı doktor bilirkişi ile birlikte davacının yaşadığı evde keşif yapılarak bu cihazların davacı tarafından kullanılmasını gerektirecek yaşamsal ve fiziki koşullar olup olmadığını incelemek, davacı tarafından satın alınan cihazların

seri numaraları tespit edilerek ithal tarihi ile hangi firma tarafından ithal edildiğini sormak, bu cihazların yurtdışındaki fiyatları ile ülkemizdeki satış fiyatları arasında fahiş fark olup olmadığını ve bu cihazlar ile aynı özelliklere sahip ancak daha düşük fiyatta cihaz olup olmadığını araştırmak ve Sağlık Bakanlığında fiyatı konusunda görüş alınarak çıkacak sonuca göre bir karar vermekten ibarettir.

Mahkemece bu maddi ve hukuki olgular gözetilmeksizin yazılı şekilde hüküm kurulmuş olması usul ve yasaya aykırı olup bozma nedenidir.

O halde davalı Kurumun bu yönleri amaçlayan temyiz itirazları kabul edilmeli ve hüküm bozulmalıdır.

SONUÇ: Hükmün yukarıda açıklanan nedenlerle **BOZULMASINA**, 09.04.2012 gününde oybirliği ile karar verildi.

Sözleşmeler “Onay Kanunu” ile Yürürlüğe Girmez, Bağlayıcılık Kazanmaz!

Yargıtay 21. Hukuk Dairesi Kararı Karar İncelemesi

Yargıtay 21. Hukuk Dairesi'nin oybirliğiyle aldığı 9 Nisan 2012 tarihli kararında; örneklerine çok sık rastlanmayan bir yaklaşımla, 90. maddenin son fıkrasında yapılan düzenlemeye, fıkranın üç cümlesinden ikisine göndermede bulunulmuştur. Daha açık bir anlatımla bu fıkranın, “usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar”ın “Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine” götürülmesine olanak tanımayan ve gerek karar gerekse karar incelemesi yönünden bir eksiklik oluşturmayan bu ikinci cümlesi dışındaki ilk ve üçüncü cümleleri aktarılmıştır. Aktarılan iki cümleden ilki, usulüne göre yürürlüğe konulan uluslararası sözleşmelerin iç hukukla kendiliğinden bütünleşmesini sağlayan, ikincisi de yasalarla çatışması sorununun nasıl çözümleneceğini düzenleyen kurallar içerir.

Örnekleri az olduğu için yalnızca bu yönüyle inceleyip değerlendirmek istediğim 21. Hukuk Dairesi kararının iki cümlesinde, 90. maddenin son fıkrasındaki düzenlemenin anlamıyla ilgili sayılabilecek çok kısa iki ibare geçmektedir. İki cümlelerin ilkinde, uluslararası sözleşmenin “onay kanunu ile yürürlüğe gir(diğinden)” söz ediliyor. İkincisinde ise, uluslararası sözleşmenin “onaylanması nedeniyle bağlayıcı hale gel(diği)” belirtiliyor. Kısa oluşuna ve “yasak savıcı” bir yaklaşım sonucu olmasına karşın, maddi bilgi yanlış da içeren bu ibare ve göndermelerin, 21. Hukuk Dairesi'nin yaklaşımını (?) belirleme ve tartışma olanağı verdiği söylenebilir.

Karara Göre Madde 90/Son Fıkranın Anlamı

Karardan anlaşıldığına göre, madde 90/son fıkraya gönderme yapma gereksinmesi duyulmasının nedeni, dava konusu uyuşmazlığa uygulanan 506 sayılı yasada geçen iki kavramın incelenmesinin gerekli görülmesidir. Bunlar; “işgöremezliği giderme” ve “iyileştirme” kavramlarıdır. Bu kavramların incelenmesi, 21. Hukuk Dairesi'ni, aslında kararda varılan sonuç üzerinde doğrudan bir etkisi bulunmamakla, yani farklı bir sonuca ulaşılması söz konusu olmamakla birlikte, 102 sayılı sözleşmeye de gönderme yapmaya götürmüştür. Karardan çıkarılamayan, ancak olsa olsa “destek norm” niteliği taşıyan bu göndermenin nedeni, yalnızca yorumla açıklanabilecektir.

Kararda, bu inceleme gerekliliği belirtildikten sonra, madde 90/son fıkranın iki cümlesi aktarılmış ve 102 sayılı sözleşmenin ilgili maddesine göndermede bulunulmuştur. Yineleme pahasına da olsa, önce kararın söz ettiğim ibarelerin geçtiği iki paragrafını aynen aktarmak isterim:

“... T.C. Anayasanın 90. maddesi uyarınca usulüne göre yürürlüğe konulmuş anlaşmalar kanun hükmündedir. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla, kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır. Bu bağlamda **onay kanunu ile yürürlüğe giren** Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Hakkında 102 Nolu ILO Sözleşmesinin 10/3. maddesinde; yapılacak yardımların, korunan kimsenin sağlığını korumaya, çalışma gücünü iadeye ve şahsi ihtiyaçlarını karşılayabilme kabiliyetini artırmaya matuf olduğu açıklanmıştır.”

Bu paragrafın hemen ardından da, 506 sayılı yasanın 33. maddesinin son fıkrası ile 102 sayılı sözleşmenin “10/3. maddesi hükmü” arasında amaç benzerliği olduğu belirtilirken, bağlayıcılığın -nasıl gerçekleştiği açıklanmayan- onaylama nedeniyle doğduğu şöyle anlatılmıştır:

“506 sayılı Yasa’nın hastalık sigortası kolundan sağlanacak sağlık yardımlarının kapsamı başlıklı 33. maddesinin son fıkrasında da bu madde gereğince yapılacak sağlık yardımlarının; sigortalının sağlığını koruma, çalışma gücünü yeniden kazandırma ve kendi ihtiyaçlarını görme kabiliyetini artırma amacını güdeceği açıkça belirtilmiş, bir anlamda, **onaylanması nedeniyle bağlayıcı hale gelen** 102 Numaralı ILO Sözleşmesinin 10/3. maddesi hükmü tekrarlanmıştır.”

Öncelikle, “Milletlerarası andlaşmaları uygun bulma” kenar başlıklı 90. maddenin son fıkrasında “anlaşma” değil “*andlaşma*” terimi kullanıldığını; ayrıca, “kanun hükmünde” sayılan andlaşmaların da “*milletlerarası*” andlaşmalar olduğunu, dolayısıyla yüksek yargı organlarının kararlarında Anayasa’dan yaptığı alıntılarda özenli olunması gerektiğini belirtmeliyim. Bilişim çağında, bu tür yanlışlara düşmemenin çok kolay, çok güvenli ve kestirme bir yolu vardır: “Kes, yapıştır!”

Kararın, 102 sayılı sözleşmenin “onay kanunu” ile yürürlüğe girdiğini ve “onaylanması nedeniyle bağlayıcı hale gel(diğini)” belirtmiş olmasından çıkarılacak ilk yalın sonuç şudur: Eğer sözleşme, kararda ileri sürüldüğü gibi “onay kanunu” ile yürürlüğe girmişse, “bağlayıcı hale gelmesi” de “onay kanunu” ile gerçekleşmiştir! Başka deyişle, sözleşmenin bağlayıcılığını sağlayan, “onay kanunu” ile onaylanmış olmasıdır! Kararın sözel anlatımına bakılırsa, yürürlüğe girme “onay kanunu” ile gerçekleştiğine göre, madde 90/son’da geçen “usulüne göre yürürlüğe girme”, “onay kanunu” ile gerçekleşmektedir!

Bu yaklaşımın doğruluğunu tartışmak için şu soruların yanıtlanması gereklidir: Kararda geçen “onay kanunu” ne demektir? Bir uluslararası sözleşmenin usulüne göre yürürlüğe girebilmesi için tek işlem mi vardır? Tek işlem yoksa ve eğer kararda kullanılan kavram doğruysa, “onay kanunu”, Anayasa’nın aradığı işlemlerden hangisini anlatır? Temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası bir sözleşmenin yürürlüğe girmesi için “onay kanunu” yeterli midir? 90. maddenin son fıkrasının üç cümlesinden –kararda alıntı yapılan- ikisinde yinelenen “usulüne göre

yürürlüğe girme”, Anayasa anlamında nasıl gerçekleşir? Bir uluslararası sözleşme, hangi koşullar/işlemler yerine getirilirse, anayasal anlamda “usulüne göre” yürürlüğe girmiş sayılır?

Kolayca yanıtlanabilecek bu sorular için Anayasa’ya bakmak yeter de artar bile! Çünkü Anayasa, bu konudaki “anayasal usul”ün ne olduğunu göstermiştir. Bilinse de, özensizlikten yada başka nedenlerden, bu konuda yargı kararlarının yanı sıra, iş hukuku kitaplarında da yaygın olarak yinelenen benzer yanlış bilgilere rastlanmakta (Gülmez, 2010: 303-387), bu yanlışlar uygulamada ve yargı kararlarında da sıkça görülmektedir.

Bu karar incelemesi dolayısıyla, temel hak ve özgürlüklerle ilgili uluslararası sözleşmelerin “iç hukuk”ta yürürlüğe girmesi ve bağlayıcılık kazanması konusundaki “anayasal usul”ü, bu konuda yaygın biçimde yinelenen yanlış bilgilerin düzeltilmesine katkısı olur umuduyla, bir kez daha anımsatmayı kaçınılmaz görüyorum.²

İç Hukukta Usulüne Göre Yürürlüğe Koyma: Anayasal Usul, İki İşlemler Gerçekleşir

Uluslararası sözleşmelerin iç hukukta usulüne göre yürürlüğe konulması ve hukuksal sonuçları, 1961 Anayasası’ndan (m. 65/son) aynen alınan iki kısa cümle ile 90. maddenin son fıkrasında düzenlendi. Usulüne uygun olarak yürürlüğe konulan ve “kanun hükmündedir” denilerek ulusal hukukla bütünleştirilip ayrılmaz parçasına dönüştürülen uluslararası sözleşmelerin kurallar sıralamasındaki yeri ve etkisi sorunu ise, ancak Avrupa Birliği ile tam üyelik görüşmelerine başlama tarihi alınmasından altı ay kadar önce –ve bu amaçla- son fıkraya eklenen üçüncü cümle ile düzenlendi ve böylece ilk kez açık bir “çatışma kuralı” getirildi. Kuşkusuz, insan hakları olarak sosyal ve sendikal haklarla ilgili sözleşmeleri de kapsayan bu düzenleme, iç hukukta usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası sözleşmeler ile yasalarımız arasındaki çatışma sorununun çözülmesini ve sözleşmelerin iç hukukta doğrudan uygulanmasını amaçlıyordu. Bu düzenleme, yalnızca onay koşullu ve “taraf devlet” dayanaklı yükümlülükler doğurmaya yöneliktir. Ancak devletin, insan hakları alanında onay koşulsuz ve “üye devlet” temelli yükümlülüklerinin de bulunduğunu unutmamak gerekir (Gülmez, 2004b: 79 vd, 141 vd, 407 vd; 2005b: 81-107; 2011: 63-66).

Madde 90/son fıkraya Mayıs 2004’te eklenen üçüncü cümle öncesinde, “temel hak ve özgürlükler”e ilişkin olup olmadığı –maddenin önceki fıkralarında

² Uluslararası sözleşmelerin onaylanması ve iç hukuktaki değeri konusundaki görüşlerimi, 1980’li yılların ikinci yarısından beri yazdığım birçok yazı ve makalede açıkladığım ve kitaplarımdan bazılarında bu konuya değindiğim gibi, çeşitli toplantılarda da dile getirdim. Yine, 7 Mayıs 2004 tarihli ve 5170 sayılı yasayla 90. maddenin son fıkrasına üçüncü cümle eklenmesinden sonra da, kaynakçada bazılarını belirtmekle yetindiğim yazı ve makaleler yayınlanmayı sürdürdüm.

da- belirtilmeksizin yapılan ve aynı anlatımla -1961'den beri- yürürlükte olmayı sürdüren iki cümlelik düzenleme şöyledir:

“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmindedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.”

Kuşkusuz, “milletlerarası andlaşmalar”ın usulüne göre yürürlüğe konulması “iç hukuk” için söz konusudur. Bu iki cümle, 2004'te eklenen 3. cümlede de yinelenen “usulüne göre yürürlüğe koyma” işlemlerinin neler olduğunu, doğal olarak göstermemiş, iç hukuktaki etkisi ve yeri konusunda ise –öğretide farklı görüşler ileri sürülmesine yol açan- düzenleme yapmıştır. Daha doğrusu, açık ve doğrudan bir düzenleme yapmamış, bu kural boşluğu ise öğretide aktarılan iki cümlenin yanı sıra Anayasa'nın başka kuralları da göz önüne alınarak yorumlanmıştır.

Anayasa, uluslararası sözleşmeleri ulusal hukukla bütünleştirmek için, sırasını da belirleyerek iki işlem öngörmüştür. Bunlar; kısaca “*onayı uygun bulma yasası*” çıkarılması ile “*onaylama ve yayımlama*” işlemleridir. Bu işlemlerden birincisi yasamanın, ikincisi de yürütmenin görev ve yetkisindedir. TBMM'nin görev ve yetkilerinin “genel olarak” sıralandığı 87. madde, ilk işlemi “*milletlerarası andlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak*” olarak tanımlamıştır. Bunun, “onaylama” değil “onaylamayı uygun bulma” olduğu apaçıktır. İkinci işlem ise, Cumhurbaşkanı'nın “görev ve yetkileri”nin düzenlenip sayıldığı 104. maddenin “yürütme alanına ilişkin olanlar” arasında sayılmış, “*milletlerarası andlaşmaları onaylamak ve yayımlamak*” olarak belirlenmiştir. Bu “onaylama” işleminin de “kanunla” yapılamayacağı kuşkusuzdur. Dolayısıyla, temel hak ve özgürlüklere ilişkin bir uluslararası sözleşmenin “usulüne göre yürürlüğe konulması”, eğer kısaca söylenmek isteniyorsa “onaylanması” işlemi, bir uygun bulma yasasının çıkarılmasıyla başlar. 104. maddede söz edilen “onaylama” ise, bu yasağı izler; uygun bulma yasasının çıkarılmasından önce bu yetkinin kullanılması söz konusu değildir. Bu iki işlemdir ki, Anayasa anlamında “*usulüne göre yürürlüğe koyma*”yı birlikte gerçekleştirir. Bunun anlamı, sözleşmenin iç hukuk alanında hukuksal bağlayıcılık kazanmasıdır.

1961 Anayasası döneminde, 1963'te çıkarılan bir yasayla,³ Anayasa'nın

³ Bu yasa, 31 Mayıs 1963 tarihli ve 244 sayılı “Milletlerarası Andlaşmaların Yapılması, Yürürlüğü ve Yayınlanması İle İlgili Bazı Andlaşmaların Yapılması İçin Bakanlar Kuruluna Yetki Verilmesi Hakkında Kanun”dur (**Resmi Gazete**, 11 Haziran 1963, Sayı: 11425, s. 1–2).

Örneğin, 244 sayılı yasanın “*Onaylamanın uygun bulunması kanunu*” başlıklı 2. maddesinin 1. fıkrasına göre; “Milletlerarası andlaşmaları onaylama veya bu andlaşmalara katılma, onaylama veya katılmanın bir *kanunla uygun bulunmasına* bağlıdır.”

“*Onaylama ve sair tasarruflar*” başlıklı 3. maddesinin 1. ve 2. fıkralarına göre de; “Milletlerarası andlaşmaların *onaylanması*, bunlara katılma, bunların feshini ihbar etmemek suretiyle yürürlük süresini uzatma, Türkiye Cumhuriyetini bağlayan bir Milletlerarası Andlaşmanın belli hükümlerinin yürürlüğe konulması için gerekli bildirimleri yapma, milletlerarası andlaşmaların uygulama alanının değiştiğini tesbit etme, bunların hükümlerinin uygulanmasını durdurma ve bunları sona erdirmeye, *Bakanlar Kurulu kararname*sizle olur.

Cumhurbaşkanı'na tanıdığı “onaylama ve yayımlama” yetkisinin Bakanlar Kurulu'yla birlikte kullanılması öngörüldü. Dolayısıyla 1963'ten beri, uluslararası antlaşmaların usulüne göre yürürlüğe konulmasının ikinci işlemi, yalnızca Cumhurbaşkanı'nca değil ortak kararname ile gerçekleştirilmekte, kararnamenin yayımlanmasıyla da usulüne göre yürürlüğe koyma işlemleri tamamlanmış olmaktadır.

“Cumhuriyetin Temel Organları”nın düzenlendiği Üçüncü Kısımın “Yasama” organına ilişkin birinci bölümünde yer alan 90. maddenin 1. fıkrası, antlaşmaların “onaylanması”nı uygun bulma yasası çıkarma koşuluna bağlı tutmuş, ancak farklı uluslararası antlaşmaları göz önüne alıp kimi istisnalar da getirmiştir. Başka bir deyişle, Anayasa'nın, uygun bulma yasası çıkarılması koşulunu aramadığı ve salt “yayımlama” ile yürürlüğe konulabilmesine olanak tanıdığı uluslararası antlaşmalar da vardır (m. 90/2 ve 3). Ancak, insan haklarına –madde 90/son fıkradaki anlatımla “temel hak ve özgürlüklere ilişkin” uluslararası antlaşmalar, ne salt uygun bulma yasası çıkarmakla, ne de salt onay ve Resmi Gazetede yayımlamakla “usulüne göre yürürlüğe konulabilir.” Bu nedenle, “usulüne göre yürürlüğe koyma” anlamında olmak üzere “imza” yada “uygun bulma yasasının kabul” edildiğinin belirtilmesi doğru değildir. İnsan hakları sözleşmeleri, yalnızca üç maddeden ibaret olan uygun bulma yasasının Resmi Gazetede yayımlanmasıyla ne iç hukuk ne de uluslararası hukuk açısından yürürlüğe girer. Yüksek yargı yerlerinin ve hukukçuların anayasal kavramları doğru ve yerinde kullanma konusunda herkesten çok daha özenli olmaları gerektiği açıktır.

Bu açıklamalardan çıkan sonuçlar şunlardır: Öncelikle, değindiğim anayasal kurallar çerçevesinde, “onay” ve “kanun” sözcükleri biraraya getirilemez! Getirilecekse, “uygun bulma” sözcükleri de mutlaka eklenmelidir; ama “onay” denilmeksizin! En önemlisi de, bu kavramı, asla sözleşmenin yürürlüğe girdiğini ve bağlayıcılık kazandığını belirtmek için kullanmamaktır. “Onay kanunu” diye bir kavram yoktur! “Yasama yetkisi” bulunan, bunu “kanun” koyarak, değiştirerek ve kaldırarak yerine getiren TBMM'nin, uluslararası sözleşmeleri “onaylama” yetkisi yoktur. Yasama ve yürütmenin gerçekleştirdiği iki anayasal işlemi birleştirmek (?) gibi bir düşünceyle (?) de, “onay kanunu” diye bir kavram türetilmez! Türetilmemelidir! Ne hukukçular ne de yargıçlar, uygun bulma kanununu “onay kanunu” diyerek kısaltabilir. İkinci olarak, temel hak ve özgürlüklerle ilgili uluslararası sözleşmeler, “uygun bulma kanunu” anlamında kullanıldığı varsayılsa bile, “onay kanunu” ile iç hukuk alanında yürürlüğe girmez. Yürürlük, ancak iki işlemin ve “kanun” olmayan ikincisinin de gerçekleşmesinden sonra söz konusu olur. “Onay kanunu” değil “onayı uygun bulma kanunu”, usulüne göre yürürlüğe girmenin gerekli ama yeterli olmayan ilk adımdır. İkinci adım, ilk adım atılmadan

Onaylama veya katılma konusu olan milletlerarası andlaşmanın Türkçe metni ile andlaşmada muteber olduğu belirtilen dil veya dillerden biri ile yazılmış metni, yukardaki fıkrada söz konusu kararnameye ekli olarak Resmi Gazetede yayınlanır.”

gerçekleşmez! “Anayasal usul” böyledir ve yüksek yargı organlarının –hiç de karışık ve karmaşık olmayan- bu konuda özenli olması gerekir. Eğer, usulüne göre yürürlüğe konulmuş bir sözleşmeden söz ederken, bu anayasal tanımlama kısıtılmak isteniyorsa, “onay” demekle yetinilebilir. En güvenli olanı ise, biraz uzundur ama, Anayasa’nın kullandığı kavramı yinelemektir.

102 Sayılı Sözleşmenin Usulüne Göre Yürürlüğe Konulması İşlemleri

Anayasal usul konusundaki bu “zorunlu” açıklamaları, kararda anılan 102 sayılı sözleşme özelinde somutlaştırmak için, her iki işlemle ilgili tarihleri de belirtmek isterim:

102 sayılı sözleşme, 28 Haziran 1952 tarihinde –Uluslararası Çalışma Konferansı’nca- kabul edildi ve ancak –öngördüğü koşulların yerine getirildiği- 27 Nisan 1955’te, uluslararası hukuk alanında yürürlüğe girdi. Bu koşullar, UÇÖ sözleşmelerinde izlenen genel yönetime uygun olarak, UÇÖ üyesi iki devletin onay belgelerinin Genel Müdürce tescil edilmesiyle gerçekleşti. 10 Aralık 2012 itibarıyla sözleşmeyi ancak 48 devlet –anayasalarındaki koşullara uygun olarak- onayladı ve “taraf devlet” oldu.⁴

Türkiye’nin, sözleşmenin iç hukuk alanında yürürlüğe girmesi için yaptığı işlemlerin tarihlerine gelince; öncelikle 102 sayılı sözleşmenin onaylanmasının uygun bulunmasına ilişkin 1451 sayılı ve 29 Temmuz 1971 tarihli yasanın, Nihat Erim hükümeti döneminde kabul edildiğini ve 10 Ağustos 1971’de Resmi Gazetede yayımlandığını belirtmeliyim (Sayı: 13922). Ancak, atılan bu adım uzun süre yarım kaldı: 102 sayılı sözleşmenin Bakanlar Kurulu kararıyla onaylanıp ortak kararnamenin Resmi Gazetede yayımlanması, ikibuçuk yıl sonra –Ecevit hükümeti döneminde- gerçekleşebildi. 1 Nisan 1974 tarihli ve 7964 sayılı Bakanlar Kurulu kararı, 102 sayılı sözleşmenin Türkçe çevirisi ve Fransızca orijinal metni ile birlikte, 6 ayı aşkın bir süre sonra 15 Ekim 1974’te Resmi Gazetede yayımlandı (Sayı: 15037) ve böylece usulüne göre yürürlüğe koyma işlemleri tamamlandı ve sözleşme iç hukukta bağlayıcılık kazandı. Türkiye’nin, uluslararası hukuk alanında –UÇÖ’ye karşı- onaydan doğan yükümlülüklerinin başlangıç tarihi de, UÇÖ Genel Müdürünün onay belgesini tescil ettiği 29 Ocak 1975 tarihidir.

Bu işlemleri ve her birinin tarihlerini sıralamanın nedeni ve önemi, sanırım yeterince anlaşılmalıdır!

Sözleşmenin “Bağlayıcı Hale Gelmesi”, Ne Demektir?

Kuşkusuz, bu karar incelemesinin temel konusu, bu soru(n)un yanıtlanmasıdır. Gerçekten de, 21. Hukuk Dairesi kararında, 102 sayılı sözleşmenin “onaylanması

4

http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:312247:NO

nedeniyle bağlayıcı hale gel(diğinin)” belirtilmesi ne anlama gelir? “Bağlayıcılık”tan amaç nedir?

Kararda, madde 90/son fıkraya 2004’te eklenen 3. cümleinin aktarıldığını belirtmişim. Ancak bu cümleinin anlam ve içeriği konusunda hiçbir yorum yapılmamıştır. Ne 506 sayılı yasa ile 102 sayılı sözleşme arasında, “aynı konuda farklı hükümler içermeleri nedeniyle çıka(n bir) uyumsuzluk” bulunduğundan söz edilmiş, ne de 3. cümle gereği olarak böyle bir çatışmanın “milletlerarası andlaşma hükümleri esas alın(arak)” çözülmesi gerektiği konusuna değinilmiştir. Bu nedenle de, “bağlayıcı hale gelme”nin sırrını çözmek pek de kolay değildir! Daha açık bir deyişle, aynı konuyu farklı kurallarla düzenleyen yasa-sözleşme çatışmasında, yargının önüne gelen uyumsuzluğu “doğrudan” göz önüne alınan sözleşmeyi yasaya üstün tutarak çözmek gerektiği konusu tartışılmış, bu konuda herhangi bir görüş açıklanmış değildir. Kararda, 102 sayılı sözleşmenin, onaylandığı için bağlayıcı nitelik kazandığı sonucuna varıldığının belirtilmesiyle yetinilmiş, onaylanan sözleşmenin kurallar hiyerarşisindeki yeri konusuna girilmemiştir. Üstelik, karara konu uyumsuzlukta, “aynı konuda farklı hükümler” de söz konusu değildir.

Bu durum karşısında, 21. Hukuk Dairesi kararının, 102 sayılı sözleşmeyi neden ve nasıl uyguladığı konusu, kararda aktarılarak karşılaştırma yapılan yasa ve sözleşme kurallarının içeriği incelenerek ortaya konulabilir.

Öncelikle, 21. Hukuk Dairesi’nin 102 sayılı sözleşmeyi anması ve göz önüne alması, madde 10/3 kuralı ile 506 sayılı yasanın madde 33/son fıkra kuralı arasında, sağlık yardımlarının amacı yönünden benzerlik görmüş olmasındandır. Kararın buna ilişkin yukarıda aktarılan paragrafında, 506 sayılı yasanın 33. maddesinin son fıkrasındaki kuralda, “onaylanması nedeniyle bağlayıcı hale gelen **102 Numaralı ILO Sözleşmesinin 10/3. maddesi hükmü(nün) tekrarlanmış**” olduğu belirtilmiş, hemen izleyen paragrafta da, “her iki yasal düzenlemenin açıkça gösterdiği gibi” denilerek, bir önceki –aktardığım- paragrafta içeriği verilen 102 sayılı sözleşmenin 10/3. maddesi kuralı ile 506 sayılı yasanın 33/son fıkrası kuralı arasında benzerlik bulunduğu saptaması yapılmıştır.

Gerçekten de, anılan her iki kuralın karşılaştırılması, bu saptamanın doğru olduğunu göstermektedir. 506 sayılı yasanın “*Sağlık yardımlarının kapsamı*” başlıklı 33. maddesinde, öngörülen “sağlık yardımları(nın), sigortalının sağlığını koruma, çalışma gücünü yeniden kazandırma ve kendi ihtiyaçlarını görme kabiliyetini artırma amacını gü(ttüğü)” belirtilir.⁵ 102 sayılı sözleşmenin onaylanan “resmî” çevirisine göre de, 33. “madde gereğince yapılacak yardımlar, korunan kimsenin

⁵ 102 sayılı sözleşmenin 10/3. maddesinin Fransızca ve İngilizce orijinal metinleri şöyledir:

“3. Les prestations fournies conformément au présent article doivent tendre à préserver, à rétablir ou à améliorer la santé de la personne protégée, ainsi que son aptitude à travailler et à faire face à ses besoins personnels.”

“3. The benefit provided in accordance with this Article shall be afforded with a view to maintaining, restoring or improving the health of the person protected and his ability to work and to attend to his personal needs.”

sağlığını korumaya, çalışma gücünü iadeye ve şahsi ihtiyaçlarını karşılayabilme kabiliyetini artırmaya matuftur.”⁶ Aradaki benzerlik, kanımca esinlenmenin ötesinde, birebir çeviri boyutundadır. Demek ki 102 sayılı sözleşme, 506 sayılı yasanın kabul edilip yürürlüğe girdiği yıllarda Türkiye için onaydan doğan hukuksal bağlayıcılık taşıyor olsa da, uluslararası bir sözleşme olarak yasanın hazırlık ve oluşum sürecinde göz önünde tutulmuştur. Başka bir deyişle, henüz onaylanmamış olsa da, 506 sayılı yasayı hazırlayanlar için 102 sayılı sözleşme “bilinmeyen bir belge” değildir.

Peki! 21. Hukuk Dairesi, -506’nın kabul edilmesinden sonra- onaylanan 102 sayılı sözleşmenin bu kuralını, saptadığı bu benzerlik nedeniyle mi göz önüne aldı? Benzerlik olmasaydı, özellikle yasadaki düzenleme sözleşmedekinden daha geri yada ileri olsaydı, yani madde 90/son fıkrada denildiği gibi “aynı konuda farklı hükümler içerme(leri) nedeniyle çıka(n)” bir uyumsuzluk söz konusu olsaydı, sözleşmenin onaylanmış olması nedeniyle “bağlayıcı hale geldiğinden” söz edilebilecek miydi? Anayasa’daki çatışma kuralı, asıl bu durumlara çözüm getirmek için öngörülmedi mi? Kararda, sözleşmeye “destek norm” olarak göndermede bulunulduğuna göre, madde 90/son fıkra kuralının 3. cümlesinin aktarılmasına gerek var mıdır?

Bu soruları, 21. Hukuk Dairesi adına yanıtlamak yerine, yanıtı açık yeni bir soru daha yöneltmekten kendimi alamıyorum: Bir yüksek yargı organı kararında, bu tür sorulara olanak vermeyecek açıklık bulunması, “bağlayıcı hale gelmiştir” derken bunun gerekçesinin ve bağlayıcılığın hangi anlama geldiğinin de açıklaması gerekmez mi?

Sonuç

Yukarıdaki açıklama, görüş ve eleştirilerden çıkarılabilirse de, sonuç ereğiyle birkaç cümle daha eklemek isterim.

Onaylanan insan hakları sözleşmelerinin iç hukukta doğrudan ve kendiliğinden uygulanması, ciddiliğinin gerektirdiği hukuksal bir özenle ele alınması gereken bir sorundur. Bu konuda, özellikle bir yüksek yargı yerinin, ne kavramsal yanlışlıklara düşme, ne de yasak savmak için sözleşmeleri anma lüksü vardır. Karardakine benzer yaklaşımlar, ne genel olarak insan hakları, ne de özel olarak sosyal ve sendikal haklar hukukumuzun gelişim ve evrensel değerlere uygun açılımına katkı sağlar.

Üzgünüm, ama yazmazsam kendimi bağışlayamam: Bu tür göndermelerin yapılmaması yapılmasından “evladır!”

Ve umarım, bu içerikte başka bir yazı yazmak zorunda kalmam!

⁶ Fransızca orijinal temelinde, benim yaptığım çeviri şöyledir:

“3. Bu maddeye uygun olarak sağlanan yardımların, korunan kişinin sağlığı ile çalışma ve kişisel gereksinimlerini karşılama yeteneğini korumaya, yeniden kazandırmaya ya da düzeltmeye (iyileştirmeye) yönelik olması gerekir.”

KAYNAKÇA

- Gülmez, M. (2004a) “Anayasa Değişikliği Sonrasında, İnsan Hakları Sözleşmelerinin İç Hukuktaki Yeri ve Değeri”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı 54, Eylül/Ekim 2004, s. 147-161.
- Gülmez, M. (2004b) **Birleşmiş Milletler Sisteminde İnsan Haklarının Korunması**, Ankara: Türkiye Barolar Birliği.
- Gülmez, M. (2004c) “ILO Sözleşmeleri de Uluslararası Antlaşmalarla Yasalar Arasındaki Uyuşmazlıklarda ‘Esas’ Alınacak mı? Yanıt: Elbette”, **Sendikal Birlik**, Kasım 2004, Yıl 1, Sayı 3, s. 2-6.
- Gülmez, M. (2005a) “İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması”, **İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması (Anayasa md. 90/son)** içinde, Ankara: Türkiye Barolar Birliği, s. 38-82.
- Gülmez, M. (2005b) **Sendikal Haklarda Uluslararası Hukuka ve Avrupa Birliğine Uyum Sorunu**, “AB’ye Sosyal Uyum” Dizisi, 1. Baskı, Ankara: Belediye-İş Yayını, Eylül (2. Baskı [Tıpkı Basım], Temmuz 2006).
- Gülmez, M. (2005c) “Sendikal Haklara İlişkin Sözleşmelerin İç Hukuka Üstünlüğü ve Yasalarımızdaki Aykırılıklar”, **Çalışma ve Toplum**, Ekonomi ve Hukuk Dergisi, 2005/1, 4, s. 11-56.
- Gülmez, M. (2005d) “Anayasa Değişikliği Karşısında Sendikal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmelerin İç Hukuktaki Bağlayıcılığı”, **Ekonomik ve Sosyal Temel Haklar Kapsamında Sendikal Haklar, Sosyal Güvenlik Hakkı ve Sağlık Hakkı Sempozyumu** içinde, Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu, 8-9 Ekim 2004, Ankara Dedeman Oteli, İstanbul: DİSK Yayını, No: 49, Şubat, s. 24-38.
- Gülmez, M. (2006) “İnsan Haklarında, Uluslararasılıktan Ulusalüstülüğe Geçiş Süreci ve Türkiye’de Durum”, **Sivil Toplum**, Düşünce ve Araştırma Dergisi, 04 (13-14), Ocak-Haziran, s. 83-96.
- Gülmez, M. (2010) “İş Hukuku Öğretisi ve Madde 90 / Son Fıkra Sorunu”, **Prof. Dr. Ali Güzel’e Armağan** içinde (Editör: Talat Canbolat), Cilt I, İstanbul: Beta Yayını, s. 303-387.
- Gülmez, M. (2011) “Ulusalüstü Hukuk ve Türkiye’de Sendikal Haklar”, **Türk-Alman Uluslararası İş Hukuku Sempozyumu (Toplu İş Hukuku, Compliance)** içinde, 23-24 Haziran 2011, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayını, s. 55-111.

